

РЕЦЕНЗИЯ

За работата на Мая Вуковска

„Българо-английско превключване на кодове в писмени текстове”

За придобиване на образователната и научна степен „доктор”

при Софийския университет „Св. Климент Охридски”

Старши асистент Мая Методиева Вуковска е докторант на самостоятелна подготовка. Тя работи в Благоевградския университет „Неофит Рилски” и се явява на публична защита по професионално направление 2.1. Филология – Български език. Познавам подробно няколко редакции и преработки на този труд, тъй като бях рецензент на неговите ранни варианти, представени при зачисляването на ст. ас. Мая Вуковска като докторант на самостоятелна подготовка, а също и на текста, представен на вътрешните обсъждания в Катедрата по български език на Факултета по славянски филологии.

Още при зачисляването си (юли 2010 г.) тя дойде със стройна, композиционно оформена работа. Тогава посочих и основните приноси по темата, които са актуални и сега: 1) *съставен е интересен корпус; 2) авторката е навлязла в проблемите и в широта познава въпросите; 3) наблюденията разкриват тънки моменти от езиковите влияния, като например как се определят рода на заетите английски думи в български, или как се сменя графиката, или в какви комуникативни сфери се осъществява езиковия пренос.*

Тогава обаче имах редица препоръки: 1) *изчистване на работата от странични „лирически” отклонения; 2) оглеждане на методиката и избистряне на изследователския механизъм; 3) допълване на корпуса и вмъкване на още социални фактори; 4) изнамиране на още правила в процеса на езиковото превключване – както социолингвистични, така и прагматични и синтактични, които ще дойдат от по-внимателно вглеждане в материала; 5) внимателно планиране на още експерименти; 6) избистряне на терминологичния разноречие; 7) стилът и правописът на работата да търсят необходимите корекции.*

Изтъквам бележките си оттогава, защото изкам да посоча, че още в началото пред нас беше един ясен проект и един сравнително завършен текст. Впоследствие обаче състоянието на разработката съществено се подобри и трудът, представен сега, е резултат на множество обогатявания и допълнения. Ще се спра върху основните моменти в дисертацията:

1. Заглавието още в началото предизвика продължителна дискусия. Преди това работата беше наречена „Структурни и социо-прагматични аспекти на българо-английското превключване на кодове в писмени текстове”. Става дума за уговарянето и утвърждаването на един важен термин за съвременната психо- и социолингвистика – *превключване на кода*. В английски се пише по три различни начина - с малко тире, без тире или дори като една дума, но най-често с малко тире. В българската социолингвистична литература се говори за *превключване на кода*, т.е в единствено число, което ми се струва най-правилно, а не за превключване на кодове, въпреки че за да има превключване, тези кодове в комуникативната ситуация следва те да са най-малко два. Препоръките към Мая Вуковска бяха да се олекоти заглавието, като го остави само с отглаголното съществително *превключване*. Предложих заглавието да звучи: „Българо-английско кодово превключване в писмени текстове”. В резултат на множество спорове сега е останало това заглавие като дори е премахнато определението кодово, което ако беше останало, би било още по-точно и по-терминологично.

2. По същество работата на М. Вуковска се състои от четири части –общият обем е 172 стр. плюс 12 стр. библиография и 32 страници приложения. Обстойният теоретичен увод е от 72 стр., като там именно се разглежда важният въпрос за езиковите контакти и за кодовото превключване като основна и най-характерна проява на билингвизма. Социолингвистиката у нас се нуждае от такова подобно теоретично въведение, защото отделен труд върху *превключването на кода* досега не е представян.

3. Анализът на корпуса и приносната експериментална част са представени във втората и третата част на дисертацията. Втората част е насочена към *граматическите*

характеристики на българско английското превключване. Представен е план на социолингвистичен експеримент, а в приложението е дадена самата анкетна карта за този експеримент. Анкетираните лица са 105 и са от две близки, но същевременно различаващи се по възраст и по лингвистичен опит социални групи – студенти от специалностите *европеистика* и *международни отношения*, от една страна, и млади професионалисти, работещи в различни съвременни технологии и ползващи активно английски език и компютърна терминология, от друга страна. След това изложението преминава в подробно описание на *Модела на матричната езикова рамка (МЕР)* на Майерс-Скотън от 1993 г. и следващия обновен *Модел 4-М*, свързан отново с имената на тези автори. Накратко казано, този модел дава възможност да се проследят в подробности вмъкванията на един език в друг по време на конкретен комуникативен акт – бил той писмен или устен. Единият език е основен – матричен, а другият е внедрен. Внедреният език обикновено е чуждият език за езиковия носител. Намирам този избор на теоретична основа като сполучлив – изложението ни убеждава, че това наистина е една много прецизна методика за анализ на билингвален дискурс, още повече че резултатите от смесването на кодовете се проследяват и на морфологично, и на лексикално, и на синтактично равнище, а също така могат да се представят и чрез формални отношения в духа на трансформацино-генеративната граматика. По този начин релефно се открояват *островите* на *внедрения език* в *матричния език* и дори вмъкванията на елементи от системата на един език в системата на друг. Точка б на тази част се насочва към въпроса за еквивалентността и (но не срещу) конгруентността между граматическите категории в английски и в български, т.е. наблюденията над билингвалния дискурс показват как двете езикови системи си съответства, как се допълват и как се конкурират. По същество това е социолингвистичен процес, защото тенденциите засягат повече от един информатор. Този процес на езиково смешение, за който говори още Б. Дьо Куртене в началото на 20 в., а в най-ново време Руди Келер (с неговата теория за невидимата ръка), е вече обособен като

самостоятелно лингвистично направление – контактология и теория на езиковата промяна. Анализът показва как в речта на двуезичните езикови носители от езикови острови се преминава не само към заемане на отделни думи, но и към трансфер на словообразователни модели, засягащи както ситемата на имената, така и глаголите, напр. *добър френд, селебрити гърлс, таргет групи, хубава тейбъл*; примери за глаголи - *ънгрейдвам, роматично си сноуйнг* и пр. Показани са и лексико-синтактични калки като – *Как ти харесва кафето* или *искам да ми скайпнеш* и др. Накрая в тази част се представят и проблемите на диграфията, защото да нека припомним, че изследването е насочено към писмените текстове и фонетичните интерференции, които са наблюдавани, са всъщност влияния върху графиката. Намирам втората част на дисертацията като най-съществен принос към темата, като нейните достойнства не са толкова в пълнотата на анализа, колкото в предложения метод, показващ различни страни на кодовото превключване. При обсъждането на първоначалните варианти на дисертацията беше посочено, че по този пункт липсва социометрия, т.е. данните от заявления в началото експеримент са използвани само като примери, а не са обобщени като статистически данни, които да отведат изследването в посока към същинската социолингвистика. Така анализът, основан на примерите, остава в полето на едно наистина прецизно наблюдение над билингвалния дискурс, което също е стойностно. В представения за защита текст вече има и препратки към третата част на работата, където са осъществени социометричните експерименти.

4. Третата част на дисертационния труд е озаглавена *социо-психологически аспекти на българо-английското превключване на кодовете* (според мене на кода). И в по-предишните обсъждания споделих, че тук не се поставят чак толкова въпроси от областта на социалната психология, свързани с емоции, ценностни нагласи и спонтанно поведение. Вместо това са представени различни страни на съвременното езиково планиране у нас, като днес дори наричат тези процеси с термина *езиков мениджмънт* – едно модно съответствие на термина *езиковото строителство*, използван от Андрейчин. Безспорно въпросите за

усъвършенстването на езиковите стандарти, за взаимното им проникване, за управлението на езика са актуални и са много наболели, защото по темата *глобализация и локално езиково планиране* много се работи. Работата на Д. Мосъп, с която го зачислихме като докторант на самостоятелна подготовка към Катедрата по български език на Факултета по славянски филологии преди една година, третира подобна тема. Наскоро бе обсъждан и труд А. Пачев от института за български език, посветен на езиковия мениджмънт. Дисертантката има своите конкретни наблюдения, а също и добра ориентация в областта на съвременните теории на дискурса и евролингвистиката. Дискурсивният (или дискурсният) анализ, към който се е насочила, ѝ е дал възможност да проследи навлизането на английския език в елитните сфери на българската читателска аудитория. Една твърде интересна *тергет група*, която се отличава със своя осъзнат *лайфстайл*. В тази своя част дисертацията изследва въпроса как езикът, наред с други социални индикатори, се оказва много важен цивилизационен компонент. (Отделен въпрос е дали тази цивилизация е криво- или праворазбрана). Тези подглави на дисертацията посочват изцяло нови страни на българското проложно езикознание и са съобразени с наши домашни изследвания, посветени на стила и езика на периодиката, на журналистическата практика, на езика на пресата, както и на рекламата. Наблюденията на М. Вуковска върху списанията *Едно* и *Егоист* са оригинални и представят стила на общуване, който съответства на стила на живеене, на една градска прослойка, която се стреми към висок стандарт, към модерен бит, а също и към модерен начин на изразяване. В дисертацията са представени и социометрични данни за тази читателска аудитория.

В заключение следва да се подчертае, че е представена една многостранна разработка, която през призмата на известния термин *превключване на кода* е проследила един важен процес, засягащ не само съвременното състояние, но и бъдещето на българския език. Факт е, че културата ни се глобализира, че животът ни се отваря към европейските и световните

стандарти и тази нова „модернизация” преминава през интензивен българо-английски езиков контакт. В работата са засегнати много въпроси и се откриват въпроси, които могат да бъдат обект на още три дисертации. Такива подтеми са – какви са езиковите контакти на българския език през различните исторически срезове; какви са механизмите на интегриране на два отделни неродствени езика – последователно превключване, заемане на лексика и заемане на граматика или пък разграничаване чрез пуризъм; как се допълват и как се противопоставят езиковите системи на българския и на английския език; в какви социални слоеве прониква най-често и най-лесно английския адстрат; какъв социален индикатор е този изпъстрен с англицизми начин на общуване. Мисля, че това многообразие на подтемите е залегнало в дисертацията, като някои от въпросите са получили твърде задоволителни отговори. Всъщност дяловете на дисертацията са три плюс кратко заключение, но главите вътре са дванадесет, което е по-скоро достойнство на композицията на текста, а не негов недостатък. Превключването на кода, което води до смесване на кодове и езици, е червената нишка, която свързва поредицата от наблюдения, примери, експерименти и данни.

В този свой обработен вид в дисертацията има представена методика, ясна теоретична отправна точка и добре осъществена експериментална част. Експерименталната част доставя доказателствен материал въз основа на два експеримента, които са свързани от темата, а не толкова от изследователските процедури. Данните от първия експеримент са представени под формата на примери, а обобщението в този втори дял е подробно изведено. Подзаглавието на третия дял разкрива, че става дума за езикови стратегии, осъществявани чрез печатните медии, както и за социална психология на спонтанното езиково поведение.

Заключението извежда още по-ясно приносните моменти на дисертацията, които са изведени и в автореферата, а именно:

- дисертационният труд е единствена по рода си в България задълбочена разработка по проблемите на писменото превключване на езиковия код между български и английски език от социолингвистична гледна точка.

- Направен е обективен анализ на протичащите социолингвистични процеси в страната без да се заема идеологическа позиция по отношение нахлуването на англицизмите в българския език.
- Извършен е подробен анализ на начините и средствата за морфологична и синтактична интеграция на английските елементи в българския дискурс.

Към тези скромни самооценки бих прибавил още няколко приносни постижения:

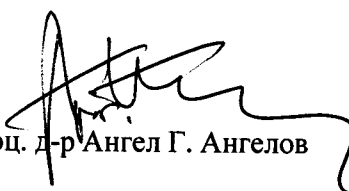
- разработване на сравнително нова за нашата езиковедска наука област – превключването на кода;
- допълване на картината за езиковите контакти на българския език с актуално за съвременността ни културно и езиково явление – навлизането на английския език в нашия бит и нашето общуване;
- теоретично осветляване на въпросите на билингвизма и по-конкретно на българско-английския билингвизъм, като анализите и примерите показват контрастни и съпоставителни аспекти на граматиката;
- посочени са примери за лексикален трансфер, преминаващ през заемане на морфеми, на правила за словообразуване, на калкиране и на семантични модели, като в понятиен плен, така и в сферата на комуникацията и прагматиката;
- проучени са нови тенденции на езиковия мениджмънт у нас, осъществяван с помощта на печатните медии и прокарването на нов за нашето общество лайфстайл.

Като цяло текстът вече е придобил гладък и изчистен вид, и очевидно е претърпял редакция в посока към българския научен стил. Авторката прилага и автореферат от около 30 страници, който съответства на дисертационния друд. Към документите по защитата са представени и две публикации по темата – две стойностни научни стаии, които са части от представения цялостен текст.

представени и две публикации по темата – две стойностни научни стаии, които са части от представения цялостен текст.

И така, пред нас е добросъвестно и интересно изследване, което убедено приветствам и което е свидетелство за отличната професионалната подготовка на докторанта. Въз основа на така изложените качества на труда, както и на цялостното развитие на докторанта, давам своята положителна оценка за присъждането на образователната степен „доктор“.

5 март 2012 г.

Доц. д-р Ангел Г. Ангелов